

Hennariikka Rosenqvist

ESIKOULUIKÄISTEN LASTEN SOSIAALISTEN TAITOJEN
VAHVISTAMINEN TOIMINNALLISIN MENETELMIN

Sosiaalialan koulutusohjelma
2015

ESIKOULUIKÄISTEN LASTEN SOSIAALISTEN TAITOJEN VAHVISTAMINEN TOIMINNALLISIN MENETELMIN

Rosenqvist, Hennariikka
Satakunnan ammattikorkeakoulu
Sosiaalialan koulutusohjelma
Toukokuu 2015
Ohjaaja: Alvajärvi, Ari
Sivumäärä: 26
Liitteitä: 5

Asiasanat: sosiaaliset taidot, vuorovaikutus, esikoulu.

Tämän opinnäytetyön aiheena oli esikouluikäisten lasten sosiaalisten taitojen vahvistaminen toiminnallisten menetelmien, kuten leikin, piirtämisen ja näyttelemisen avulla. Toiminnallinen osuus toteutettiin päiväkotiki Ankkurin esikoululaisten kanssa. Päiväkotiki Ankkuri on Porissa sijaitseva yksityinen päiväkotiki.

Työn toimintatuokiot suunniteltiin teorian pohjalta ja teoriaosuus on esitelty raportissa. Teoriaosuudessa käsiteltiin sosiaalisia taitoja ja niiden merkitystä, sekä esikoulun merkitystä lapsen sosiaalisten taitojen kehittäjänä.

Toimintatuokioita toteutettiin neljä ja ne olivat kestoltaan noin tunnin mittaisia. Jokaiseen tuokioon suunniteltiin oma teemansa, jonka mukaisia harjoituksia valikoitui toteutukseen. Toimintatuokiot järjestettiin keväällä 2015.

Toiminnallisessa opinnäytetyössä ei ole välttämätöntä käyttää tutkimuksellisia menetelmiä. Tässä työssä lapsiryhmän työskentelyä on havainnointu tuokioiden ohjauksen aikana.

Lapsiryhmän toiminnan suunnittelu ja ohjaaminen antoi arvokasta kokemusta lasten parissa työskentelystä.

REINFORCING THE SOCIAL SKILLS OF PRESCHOOLERS

Rosenqvist, Hennariikka

Satakunnan ammattikorkeakoulu, Satakunta University of Applied Sciences

Degree Programme in social services

May 2015

Supervisor: Alvajärvi, Ari

Number of pages: 26

Appendices: 5

Keywords: social skills, interaction, pre-school.

The purpose of this thesis was to reinforce the social skills of six-year-old children who attend preschool by using functional methods. Functional methods used in this study were play, drawing and participatory drama. The empirical part was carried out in Päiväkoti Ankkuri, which is a private daycare provider in Pori.

The structure of the functional part was planned following theory as presented in the report. The theoretical section explores social skills and their significance and the role of preschool as the developer of children's social skills.

The functional part was carried out in four individual parts. Each of the hour-long sessions held their own theme and the activities were chosen according to the theme of the occasion. All of the four functional sessions were arranged during the spring of 2015.

As this is a functional thesis at issue, a research method is not a compulsory element of the thesis. In this thesis the performance of the group of children was under observation while the sessions were led.

Planning and leading a group of children provided valuable experience in working with children.

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	5
2	OPINNÄYTETYÖ PROSESSINA	7
2.1	Toiminnallinen opinnäytetyö	7
2.2	Opinnäytetyön tavoite ja aiheen rajausta	8
2.3	Toimintaympäristö	8
3	SOSIAALISET TAIDOT	10
3.1	Sosiaalisuus vai sosiaaliset taidot?	10
3.1.1	Sosiaalisten taitojen oppiminen ja opettaminen	11
3.2	Vuorovaikutus	12
3.3	Tunnetaidot	12
4	ESIKOULU	14
4.1	Esikoulun tulo Suomeen	14
4.2	Esikoulu sosiaalisten taitojen kehittäjänä	14
4.3	Esikoululainen ryhmän jäsenenä	15
5	TUTKIMUKSELLINEN OSIO	16
5.1	Menetelmä	16
5.2	Tutkimustehtävä	17
6	TOIMINTATUOKIOT	18
6.1	Ensimmäinen tuokio: tunteiden ymmärtäminen	19
6.2	Toinen tuokio: tunteiden käsittely ja ilmaiseminen	19
6.3	Kolmas tuokio: yhteistyö ja toisten huomioiminen	20
6.4	Neljäs tuokio: luonteva yhdessäolo	22
7	POHDINTA	23
7.1	Teoriaosuus	23
7.2	Toiminnallinen osuus	24
7.3	Ammatillinen kasvu	25
7.4	Aiheita jatkotutkimukselle	26
	LÄHTEET	27
	LIITTEET	

1 JOHDANTO

Opinnäytetyönäni toteutan toiminnallisia tuokiota, joiden tavoitteena on vahvistaa päiväkotiki Ankkurin esikoululaisten sosiaalisia taitoja. Tuokioiden avulla arvioin toiminnallisten menetelmien vaikutusta esikoululaisten sosiaalisten taitojen vahvistamisessa ja luon päiväkodille käyttöön materiaalipaketin. Materiaalipaketti sisältää kaikki käyttämäni toiminnot tavoitteitteen. Tuokioita pidin neljä ja ne olivat kestoltaan noin tunnin mittaisia.

Sosiaaliset taidot ovat nykyisin toistuvasti esillä eri medioissa. Myös vaatimukset lapsia kohtaan kasvavat koulujen muodostuessa entistä suuremmiksi kokonaisuuksiksi kyläkoulujen lakkautusten takia ja luokkakokojen kasvaessa suuremmiksi. Suuren vertaisryhmän ryhmädynamiikka on monimutkaisempaa ja laajempaa kuin pienemmän ryhmän, ja suureen ryhmään kuuluvien lasten tulee hallita sosiaalisten taitojen käyttöä useamman lapsen kanssa ansaitseen paikkansa luokassa.

Perhekoon pienentyminen on siirtänyt sosiaalisten vuorovaikutustilanteiden painopisteen perheen ulkopuolelle. Tilanteita, joissa voi käyttää sosiaalisia taitoja, tapahtuu entistä enemmän päiväkodeissa ja kouluissa. Sosiaalisten taitojen merkitys korostuu jo alaluokilta lähtien, ja sosiaaliset taidot ovatkin merkittävä tekijä pärjäämisessä sekä koulumaailmassa, että myöhemmin työelämässä. Ihmissuhteiden luominen ja ylläpito perustuvat sosiaalisten taitojen hallintaan. Esikoulussa valmistaudutaan tulevaan koulutaipaleeseen, joten koin mielenkiintoiseksi lähteä toteuttamaan sosiaalisia taitoja vahvistavaa toimintaa esikoululaisille, jotta he pystyisivät käyttämään opittuja taitoja kouluun mennessään.

Opinnäytetyöni kohderyhmänä ovat varhaiskasvatusikäiset, koska haluan saada lastentarhanopettajan kelpoisuuden sosionomin opintojen ohella. Opinnäytetyön toteutan toiminnallisesti, sillä toiminnan kautta on helppo lähestyä lapsia ja lasten omaksua uutta tietoa ja taitoa. Työelämälähtöisen projektin mahdollisuus nousi esiin keskusteluissa päiväkodin lastentarhanopettajan kanssa, joka koki ryhmänsä hyötyvän aiheesta. Suoritin varhaiskasvatuksen harjoitteluni päiväkotiki Ankkurissa ja koin jo silloin, että siellä otetaan kaikki ulkopuoliset toimintatuokiot sekä kehittämisideat vastaan positiivisella mielellä. Opinnäytetyöni tarjoaa päiväkodille mallin sosiaalisten taitojen vahvistamiseen valmiin materiaalin muodossa. Toiminnallisessa toteutuksessa käytetyt harjoitukset jäävät päiväkodin käyttöön, jotta niitä voi toistaa päiväkodin tarpeiden mukaan.

Ammattikorkeakoulun opinnäytetyön tavoitteena on kehittää opiskelijan ammatillista osaamista. Henkilökohtaisena tavoitteenani on kehittää omaa osaamistani toiminnan suunnittelussa sekä ohjaamisessa. Opinnäytetyöni kautta molemmat tavoitteet tulevat toteutetuksi. Lapsiryhmän toiminnan suunnittelu ja ohjaaminen tukevat vahvasti omaa ammatillista kasvuani, tulevaa työkenttääni ajatellen. Lastentarhanopettajan kelpoisuuden saatuni voin työskennellä lasten parissa, joten opinnäytetyöni aihe tulee hyödyttämään minua monella tavalla sosiaali- ja kasvatustieteiden ammattilaisena.

2 OPINNÄYTETYÖ PROSESSINA

2.1 Toiminnallinen opinnäytetyö

Toiminnallisen opinnäytetyön tarkoituksena on tuottaa jokin tuotos tai idea, kuten projekti, opas, ohje tai tapahtuma yhteistyötaholle ja se on vaihtoehto tutkimukselliselle opinnäytetyölle. Opinnäytetyön tarkoituksena on tukea ammatillista kasvua ja syventää koulutuksen antamaa asiantuntijuutta. Vuoropuhelu teorian ja käytännön toiminnan kanssa vahvistaa opiskelijan osaamista ja tutkimuksellista asennetta. Tutkimuksellista selvitystä käytetään tuotoksen tai idean tiedonhankinnassa ja toteuttamisessa. Käytännössä tämä tarkoittaa teoreettisen tiedon ammattimaista hankkimista lähdekriittisyyttä käyttäen tuotoksen tai idean toteuttamisen tueksi, mutta laadullisella menetelmällä kerätyn aineiston analysoinnin laajuutta on syytä miettiä tarkkaan toiminnallisessa opinnäytetyössä, ettei työ laajene liikaa. (Vilkkä & Airaksinen 2003, 9-10, 16-18, 56-58.)

Työelämälähtöinen opinnäytetyö mahdollistaa kontaktien luomisen työpaikoille ja parhaimmillaan auttaa työllistymisessä valmistumisen jälkeen. Työn tekeminen ulkopuoliselle lisää vastuunottoa opinnäytetyön laadusta ja aikataulussa pysymisestä. Aiheen tulee olla kuitenkin sellainen, mikä kiinnostaa itseä ja tukee omaa kasvua tulevana ammattilaisena, ja aiheen kiinnostavuus lisää sitoutuneisuutta työhön. Työelämässä toteutetun opinnäytetyön etuna on mahdollisuus peilata omaa osaamistaan käytännön työssä ja nähdä työelämän sen hetkinen tilanne. Tässä opinnäytetyössä toimintaosioon kuuluvat toiminnalliset tuokiot päiväkotikiirakissa. Toimintatuokioiden järjestämisen lisäksi opinnäytetyö on mahdollistanut tutustumisen päiväkodin käytäntöihin ja henkilökunnan rooli- ja työtehtäväjakoihin. (Vilkkä & Airaksinen 2003, 16-18)

Tässä opinnäytetyössä toiminnallisuus näkyy tuokioiden suunnitteluna ja ohjaamisena, sekä materiaalipaketin työstämisinä. Huolellinen valmistautuminen ja teoriaan perehtyminen vie aikaa, ja usein toiminnallisen opinnäytetyön ongelmia onkin työn rajaaminen ja kasvaminen yli ammattikorkeakoulun mitoituksen. (Vilkkä & Airaksinen 2003, 18) Omien resurssien ja rajojen tietäminen vahvistavat ammatillisuutta ja omien kykyjen ottamista käyttöön monella eri elämän osa-alueella samanaikaisesti.

2.2 Opinnäytetyön tavoite ja aiheen raja

Sosiaaliset taidot ovat erittäin tärkeä osa koulumaailmaan sopeutumista ja luovat pohjan onnistuneelle koulutyölle. Sosiaaliset taidot vaikuttavat lapsen kykyyn toimia ryhmässä muiden oppilaiden kanssa, joten niitä on tarpeellista pyrkiä vahvistamaan. Sosiaalisia taitoja on vaikea määritellä ja ne ovatkin aina kulttuurista ja yksilön iästä riippuvaisia. Kauppila (2006) on kuitenkin määritellyt erityisesti lasten tärkeimpiä sosiaalisia taitoja, joita käytän tässä työssäni valintoja ohjaavina suuntaviivoina. (Kauppila 2006, 125, 135-136, 164)

Tämän opinnäytetyön tavoitteeksi asetin päiväkotia Ankkurin esikoululaisten sosiaalisten taitojen vahvistamisen. Työ on toteutettu toiminnallisilla tuokioilla, joiden sisällön valitsin teoriaan pohjautuen. Ankkurin lastentarhanopettaja oli mukana toimintojen suunnittelussa niin, että esittelin hänelle tuokioiden suunnitelmat ja keskustelimme niistä, tämän jälkeen tein mahdolliset muutokset tuokioiden sisältöön.

Sosiaalisten taitojen kehittymistä on vaikea mitata luotettavasti, varsinkin näin lyhyellä aikavälillä toteutetussa opinnäytetyössä. Vaikka taitojen kehittymistä olisi nähtävissä tutkimuksen jälkeen, ovatko tulokset pysyviä ja siirrettävissä koulumaailmaan? Tämä asetti oman haasteensa tutkimustehtävään.

2.3 Toimintaympäristö

Opinnäytetyön toimintaympäristönä on päiväkotia Ankkuri, joka on Porissa sijaitseva yksityinen, kristilliseltä arvopohjalta toimiva päiväkotia. Päiväkotia tarjoaa puoli- ja kokopäivähoitoa sekä myös osaviikkohoitoa. Lisäksi päiväkodissa on tarjota lakisääteistä maksutonta esikouluopetusta. Päiväkodissa on kaksi ryhmää: 3-5-vuotiaat sekä esikoululaiset. (Päiväkotia Ankkurin www-sivut.)

Päiväkotia Ankkurin esikoulussa on tällä hetkellä 12 lasta, joiden sukupuolijakauma on jakautunut tasaisesti puoliksi tyttöjen ja poikien kesken. Ryhmän kokoonpano on muuttunut vain kerran, vuoden 2015 alussa yhden tytön tullessa uutena ryhmään. Osa lapsista on ollut aiemmin samassa ryhmässä päiväkotia Ankkurissa, joten he ovat jo aiemmin tutustuneet toisiinsa. Muutama lapsi on tullut uutena jäsenenä esikouluun.

Ankkurin esikoululaiset ovat jaettu pienryhmiin ja jokaisesta pienryhmästä nimetään yksi lapsi ryhmänjohtajaksi. Ryhmänjohtaja vaihtuu ryhmien sisällä viikoittain, ja heidän vastuullaan on erilaisten järjestystehtävien teko lastentarhanopettajan pyynnöstä. Ryhmänjohtajamalli perustuu yhteistoiminnallisen oppimisen menetelmiin.

3 SOSIAALISET TAIDOT

3.1 Sosiaalisuus vai sosiaaliset taidot?

Arkikielessä puhutaan usein sosiaalisuudesta tarkoittaessa sosiaalisia taitoja. Sosiaalisuus on synnynnäinen temperamenttipiirre, joka kuvaa enemmänkin ihmisen mielenkiintoa muita ihmisiä kohtaan kuin taitoa olla muiden ihmisten kanssa. Keltikangas-Järvisen mielestä termi ”seurallisuus” kuvaisi sosiaalisuutta paremmin. Sosiaalinen ihminen voi nauttia muiden ihmisten seurasta, mutta ei välttämättä omaa taitoja pitää yllä ihmissuhteitaan. (Keltikangas-Järvinen 2010, 17.) Sosiaaliset taidot puolestaan kuvaavat ihmisen kykyä toimia muiden ihmisten kanssa riippumatta yksilön seurallisuudesta, sekä sitä, miten ihminen selviytyy erilaisista sosiaalisista tilanteista. Sosiaaliset taidot ovat opittua käyttäytymistä, joka on sosiaalisesti hyväksyttävää. Ne mahdollistavat positiiviset lopputulokset ja auttavat välttämään negatiivisia vaikutuksia, ja sosiaalisten taitojen avulla vuorovaikutustilanteista on mahdollista saada osapuolia hyödyttävän. (Kauppila 2006, 125.) Sosiaalisten taitojen avulla ihminen ylläpitää sosiaalisia suhteitaan eri ympäristöissä. Muiden seurasta ei tarvitse erityisesti nauttia ja silti voi olla taitava sosiaalisten taitojen käyttäjä. (Keltikangas-Järvinen 2010, 17-18.)

Kauppila (2006) määrittelee sosiaalisen vuorovaikutuksen yläkäsitteeksi sosiaalisille taidoille. Sosiaalinen vuorovaikutus on Kauppilan mukaan ”ihmisten välistä toimintaa erilaisissa ympäristöissä”, ja näiden tilanteiden tuottamat ärsykkeet kehittävät yksilön sopeutumista yhteisönsä. Sosiaaliset taidot pitävät sisällään erilaisia vuorovaikutuksellisia muotoja, niin sanottuja yhteistoimintataitoja. Nämä taidot sisältävät ihmisen tiedollisen perustan sosiaalisten tilanteiden hallintaan. Erityisesti lasten sosiaaliset taidot painottuvat vuorovaikutuksellisiin taitoihin sekä tietoisuuteen itsestä ja muista. (Kauppila 2006, 19.)

Sosiaaliset taidot ovat kulttuuri- ja aikasidonnaisia. Niiden määritelmä kertoo aina kulttuurista ja aikakaudesta, näin ollen taitoja ei voida yleisesti määrittää. Eri kulttuureissa arvostetaan erilaisia käyttäytymistapoja eri aikakausina. (Keltikangas-Järvinen 2010, 21.) Tarkastelussa täytyy myös huomioida, että sosiaaliin taitoihin liittyy vahvasti eettinen sekä moraalinen puoli. Sosiaalisesti rakentavaan lopputulokseen päästäkseen taitoja pitää käyttää eettisesti ja moraalisesti hyväksyttävällä tavalla, ei riitä pelkkä tehokkuus ja toimivuus. (Keltikangas-Järvinen 2010, 23.)

3.1.1 Sosiaalisten taitojen oppiminen ja opettaminen

Sosiaaliset taidot eivät ole synnynnäisiä, vaan niitä pitää opetella läpi elämän. (Keltikangas-Järvinen 2010, 17-18.) Prosessi alkaa jo varhaislapsuudesta, kun pieni vauva opettelee vuorovaikutustaitoja läheistensä kanssa. Positiiviset kokemukset vuorovaikutuksesta vahvistavat lapsen minäkuvaa ja itsetuntoa. Sosiaalisia taitoja opitaan myös vuorovaikutuksessa erilaisten ryhmien, kuten koulun ja perheen kanssa, sekä useissa muissa vuorovaikutustilanteissa. Sosiaalisten taitojen hallinta nähdään hyvin merkittävänä tekijänä menestyksessä, koulutuksen ja tutkintojen kera. (Kauppila 2006.)

Sosiaalisten taitojen opettamisen lähtökohtana on lapsen oma kiinnostus. Lapsen tulisi kyetä havaitsemaan omia puutteellisia taitojaan ja haluta opetella lisää toimivia vuorovaikutustapoja. Kauppilan (2006) mukaan tutkimustulokset osoittavat, että sosiaalisten taitojen opettamisesta on hyötyä, eikä lapsi opi taitoja ilman opettamista. (Kauppila 2006, 134, 167.) Toisaalta taas Salmivalli (2005) osoittaa, että sosiaalisten taitojen opettamisesta on myös vähemmän rohkaisevia tuloksia. Lapsen omat lähtökyvyt vaikuttavat kykyyn omaksua opetettuja taitoja, joten kaikille lapsille tulokset eivät voi olla samanlaisia. Sosiaalisten taitojen opettamisesta on kuitenkin Salmivallin (2005) mukaan hyötyä.

Salmivalli (2005) määrittelee sosiaalisten taitojen opettamisprosessiin kuuluvaksi ainakin seuraavat vaiheet: 1. taidoista keskusteleminen, 2. oikeiden ja väärin toimintatapojen tunnistaminen ja 3. lavastettu tilanne, jossa taitoa voidaan harjoitella sekä 4. positiivisen palautteen anto. Taidoista keskustellessa herätellään lapsen kykyä havainnoida ja ymmärtää taito ja sen tarpeellisuus. Toimintatapojen tunnistaminen on tärkeää ymmärtää, jotta muutos on ylipäättään mahdollista ja lapselle voi muodostua kyky havaita omia toimintatapojaan. Positiivisen palautteen anto tulisi tapahtua luonnollisessa toimintaympäristössä, jotta se vahvistaisi opittua taitoa. (Salmivalli 2005, 182-183.) Omassa opinnäytetyössäni käytän näistä kolmea ensimmäistä vaihetta, ja mahdollisuuksien mukaan myös positiivisen palautteen antoa lasten oman, luonnollisen käyttäytymisen myötä. Tämä tarkoittaa sitä, että palautteen tulisi kohdistua lasten spontaanin toiminnan aiheuttamaan oikeanlaiseen reagointitapaan.

3.2 Vuorovaikutus

Kalliopuska (1995) määrittelee sosiaalisiin taitoihin kuuluvaksi myös vuorovaikutustaidot, kuten kuuntelemisen, keskustelun aloittamisen, toisten tunteiden hyväksymisen ja myötäelämisen taidot. Sosiaalisesti taitava ihminen käyttää vuorovaikutusta saavuttaakseen haluamansa lopputuloksen. (Kalliopuska 1995, 8.) Rakentavaa vuorovaikutusta varten yksilö käyttää sosiaalisesti hyväksytyjä ja opittuja käyttäytymismalleja. Sosiaaliset tilanteet muokkaavat yksilöä kykeneväksi toimimaan yhteisössään itseään ja muita hyödyttävällä tavalla. (Kauppila 2006, 125, 19.) Lisäksi vuorovaikutus ”tukee persoonallista kasvua ja identiteettiä” (Kauppila 2006, 168).

Vuorovaikutukseen liittyvä kommunikointi jakautuu kahteen alaryhmään: sanalliseen eli verbaaliseen ja sanattomaan viestintään. (Kauppila 2006, 8.) Viestintä on Kauppilan mukaan perusta ihmisen vuorovaikutukselle (Kauppila 2006, 26). Verbaaliseen viestintään kuuluu puhe, itse sanoma, kun taas sanaton viestintä tapahtuu elein, ilmein ja asennoin. Vuorovaikutustilanteissa sanattoman viestinnän uskotaan kertovan enemmän kuin varsinaiset sanat. Onnistuneessa vuorovaikutuksessa sanaton ja sanallinen viestintä ovatkin yhdenmukaisia. (Kauppila 2006, 33.)

3.3 Tunnetaidot

Jokainen ihminen tuntee tunteita, ja ne sävyttävät kaikkea tekemisestä ja vuorovaikutusta. Tunteiden tiedostaminen ja ymmärtäminen luovat pohjan ja taustan kaikelle vuorovaikutukselle, empatiakyvyille, jopa elämäntaitoille. (Opetushallitus - opettajan verkkopalvelun www-sivut 2015.) Tunnetaitojen hallinta antaa työkaluja parantaa omia vuorovaikutusmenetelmiä ja kykyä ymmärtää toisten tunteita. Empatiataitojen kehittäminen alkaa omien tunteiden ymmärtämisestä ja luvallisesta ilmaisusta (Kalliopuska 1995, s. 73). Tunteiden kirjo on laaja ja tunteiden lukumäärä on vaikeasti määriteltävissä. Kerola ym. ovat määritelleet kuusi perustunnetta, joiden lisäksi on lukuisia muita tunteita. Perustunteita ovat ilo, suru, pelko, häpeä, inho ja viha.

Tunteet eivät ole hyviä tai pahoja, oikeita tai väriä. Tunteiden kokeminen on aina yksilöllistä, joten tunteita ei voi laittaa objektiivisesti arvojärjestykseen. Jokaisella on oikeus omiin tunteisiinsa, kuitenkin huomioon pitää ottaa toisen ihmisarvo ja kunnioitus. Tunteet itsessään ei-

vät vahingoita itseä tai toisia, vaan tunteista johtuvat teot. Tunteet kehittyvät jokaisella omaan tahtiin, ja emotionaalinen kehitys alkaa jo ihan pienestä vauvan ottaessa kontaktia hoitajaansa. Tunteilla on tärkeä tehtävä selviytymisessä, virittäen elimistön reagoimaan ja toimimaan tilanteen mukaan. (Opetushallitus - opettajan verkkopalvelun www-sivut 2015.)

4 ESIKOULU

4.1 Esikoulun tulo Suomeen

Esikoulukokeilut aloitettiin Suomessa 1960-luvulla tasa-arvoistamisen aikakautena. Tavoitteena oli taata kaikille lapsille yhtäläiset mahdollisuudet sekä koulunkäyntiin että myöhempiin elämään, lähtökohdista riippumatta. Esiopetus kuuluu perusopetuksen piiriin ja opetushallitus on määritellyt esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet (Opetushallituksen www-sivut 2015). (Ritmala, Ojanen, Sivén, Vihunen & Vilén 2009, 47.) Aiemmin esikouluun osallistuminen on ollut vapaaehtoista, mutta perusopetuslain muutos 26 a § (12.12.2014/1040) määrittelee osallistumisen pakolliseksi kaikille. Esikoulun kestoksi on määritelty vuosi, ja opetusta on annettava yhteensä vähintään 700h. (Perusopetusasetus (852/1998) 3 § 2 mom.)

Esikoulutoimintaa tarjotaan yleensä päiväkotiryhmien yhteydessä tai joillain paikkakunnilla peruskoulun esiopetusryhmissä. Ryhmäkoko sääntelee esiopetusryhmän osalta opetusministeriön (Muistio esiopetusuudistuksesta 16.6.2000) suosituksen mukainen määrä enintään 20 oppilaasta, kun taas päivähoidon osalta noudatetaan päivähoitoasetuksen mukaista lapsilukua. (Ritmala ym. 2009, 47.) Suomessa esikouluun osallistutaan pääsääntöisesti vuotta ennen oppivelvollisuuden alkamista, eli sinä vuonna kun lapsi täyttää 6 vuotta. Esikouluopetus on maksutonta.

4.2 Esikoulu sosiaalisten taitojen kehittäjänä

Esikoulun aikana lapsi saa mahdollisuuden opetella laaja-alaisesti koulutaipaleella tarvittavia taitoja. Oppiminen on tehtävä innostavaksi, eikä leikkiä saa unohtaa. Ryhmän toimiessa eteen tulee monipuolisia vuorovaikutustilanteita, joissa taidot harjaantuu. Lapsi pystyy ryhmässä harjoittelemaan vuorovaikutus- ja sosiaalisia taitojaan. (Opetushallituksen www-sivut 2015.) Esikoulun aikana havaitaan varhaisen tuen tarve ja voidaan ennaltaehkäistä ongelmia. Toiminta suunnitellaan lapsilähtöisesti, tavoitteena tukea lapsen myönteistä minäkuvaa ja kokemusta oppijana.

Esiopetus tarjoaa ”fyysisen, psyykkisen, sosiaalisen, kognitiivisen ja emotionaalisen ympäristön” (Ritmala ym. 2009, 47). Aikuisen vastuulla ja ohjaamana lapset kykenevät toimimaan toimintakykynsä mukaan ja harjoittelemaan koulutaipaleella tarvittavia akateemisia taitoja

sekä vuorovaikutustaitoja. Koulua varten tarvitaan myös sosiaalista kehittyneisyyttä, eli turvallista itsenäisyyden tunnetta. Se mahdollistaa empatiakyvyn eli kyvyn ymmärtää toisen tunnemaailmaa. Lisäksi on tärkeää hyväksyä arvostelluksi tulemista. (Dunderfelt 1997, 85.)

Kouluvalmiutta arvioitaessa arvioidaan myös lapsen sosiaalisia taitoja, kuten kykyä odottaa vuoroaan sekä toimia ryhmän jäsenenä (Ritmala ym. 2009, 186). Sosiaalisten taitojen harjoitteluun otollisin vaihe on esikoulu tai ensimmäiset kouluvuodet, koska ryhädynamiikka ei ole vielä vakiintunutta ja sosiaalisia malleja on helpompi muuttaa (Poikkeus 2008, 137).

4.3 Esikoululainen ryhmän jäsenenä

Yksilö kuuluu elämänsä aikana useaan eri ryhmään. Ryhmä on joukko ihmisiä, joilla on sama päämäärä tai tavoite, heillä on vuorovaikutusta keskenään ja he tiedostavat kuuluvansa tähän ryhmään. Ryhmiä muodostuu niin vapaa-ajalla, työelämässä, koulumaailmassa kuin harrastusten parissa. Ryhmän tavoitteena voi olla hauskanpito ja ajanviettäminen kavereiden kanssa, tai työmaailmassa projektin parissa työskenteleminen. Ryhmän jäsenien keskuudessa muodostuu usein erilaisia rooleja ja tehtävänjakoja ja ryhmään kuulumisen tukee lapsen taitoa noudattaa sääntöjä. Esikoululaiset muodostavat siis vuorovaikutuksellisen ryhmän, jonka tavoitteena on opetussuunnitelman mukainen toiminta ja oppiminen, sekä kouluvalmiuden lisääminen. (Laine 2005, 186, 188, Pulkkinen 2002, 112.)

Kasvaakseen täysvaltaiseksi yhteisönsä jäseneksi lapsi tarvitsee erilaisia ryhmiä. Ryhmään kuulumisen itsessään on palkitsevaa, ja ryhmässä toimiminen opettaa sosiaalisia taitoja sekä auttaa lasta minäkuvan muodostamisessa. Ryhmään onnistuneesti kuulumisen näyttäisi Salmivallin mukaan suojaavan lasta jopa kiusatuksi tulemiselta (Salmivalli 2005, 32). Esikoulu-ryhmän jäsenenä lapsi harjoittelee koulussa tarvittavia sosiaalisia taitoja saamalla suoraa palautetta muilta ryhmän jäseniltä. Ryhmän jäsenet eivät itse pääse vaikuttamaan ryhmän jäsenten valintaan, mutta ryhmän sisälle muodostuu erilaisia ystävyyssuhteita.

5 TUTKIMUKSELLINEN OSIO

5.1 Menetelmä

Tieteellinen havainnointi on laadullisen tutkimuksen menetelmä, jota käytetään selvittäessä ihmisten käyttäytymistä. Havainnointi on tarkkailua, jonka avulla nähdään ”mitä todella tapahtuu” (Hirsijärvi, Remes & Sajavaara 2009, 212). Havainnoinnin etuna on sen antama välitön informaatio ihmisten käyttäytymisestä ja toiminnasta, sen sijaan että ihmiset itse kuvailisivat omaa toimintaansa ja käyttäytymistään. Havainnointi mahdollistaa tarkkailun luonnollisissa ympäristöissä, joissa toimintaa tapahtuu aidoimmillaan. Sen avulla on mahdollista saada myös informaatiota, jota tutkittavat eivät halua välttämättä kertoa tutkijoille. Hirsijärvi ym. (2009) toteavat havainnoinnin olevan sopiva menetelmä erityisesti tutkittaessa vuorovaikutustilanteita sekä tilanteita, joita on vaikea ennakoida. Sosiaaliin taitoihin kuuluu vahvasti vuorovaikutus ja aidot vuorovaikutustilanteet esikoululuokassa ovat usein spontaaneja ja nopeasti syntyviä. (Hirsijärvi ym. 2009, 213-214.)

Havainnointi on aikaa vievä tapa tutkia. Kesken havainnoinnin voi olla haastavaa ja tutkimusta häiritsevää kirjata kerättyä informaatiota, joten havainnoitsijan tulee muistaa asiat tarkasti ja merkitä ne myöhemmin muistiin. Havainnoitsijan läsnäolo voi myös häiritä aitoa tilannetta, jolloin tutkimustilanne vääristyisi. Haittaa voidaan ehkäistä totuttamalla tutkittavat havainnoitsijan läsnäoloon tapaamalla tätä etukäteen, jonka jälkeen vasta kerätään tietoa. Tutkimuksen objektiivisuus on vaarassa tilanteissa, joissa havainnoitsija kiintyy emotionaalisesti tutkittavien ryhmään. Tutkimuksen objektiivisuuden varmistamiseksi havainnoitsijan tulee muistaa pitää erillään havaintonsa ja omat tulkintansa havaitsemistaan asioista. (Hirsijärvi ym. 2009, 213-214, 217.)

Tässä opinnäytetyössä käytetään osallistuvaa havainnointia, jossa havainnoitsija osallistuu ryhmän toimintaan. Ryhmälle on kerrottu havainnoitsijan asema sekä havainnoitsijana että toiminnan ohjaajana. Eettinen näkökanta on huomioitu pyytämällä kaikkien lapsien vanhemmilta lupa havainnoinnin suorittamiseen sekä kerrottu lapsille heidän osallistumisestaan tutkimukseen. (Hirsijärvi ym. 216-217)

5.2 Tutkimustehtävä

Opinnäytetyön tutkimustehtävänä oli toteuttaa sosiaalisia taitoja vahvistavia toiminnallisia tuokioita esikoululaisille. Tätä varten lähdin ensin määrittelemään niitä sosiaalisia taitoja, joita haluan vahvistaa. Apuna käytin Kauppilan (2006) määritelmää lasten vuorovaikutuksellisista sosiaalisista taidoista, joista keskeisimpiä hänen mielestään ovat:

1. Hymyileminen ja nauraminen
2. Tervehtiminen ja silmiin katsominen
3. Toisten auttaminen
4. Muu toisten huomioon ottaminen
5. Liittyminen leikkeihin
6. Ilmaisutaidot
7. Jakaminen ja yhteistyö
8. Auktoriteettien hyväksyminen
9. Ristiriitatilanteesta selviäminen
10. Positiivisten asenteiden osoittaminen
11. Tunteiden ilmaiseminen

(Kauppila 2006, 135-136)

Tuokioiden rajallisuuden takia kaikkia Kauppilan mainitsemia taitoja ei ollut perusteltua ottaa mukaan. Osa ajattelemistani taidoista jäi pois tutustuttuani esikouluryhmään ja havainnoituani heidän vuorovaikutustaan ja käyttäytymistään. Ankkurin esikouluryhmällä ei ollut vaikeuksia hyväksyä päiväkodin työntekijöiden auktoriteettiasemaa, joten en kokenut tarpeelliseksi lähteä keskittymään tähän, kuten en myöskään tervehtimiseen, joka on osa esikouluryhmän joka-aamuista rutiinia lastentarhanopettajan tervehtiessä ryhmäänsä ja ryhmän vastatessa. Lastentarhanopettajan mielestä kukaan esikoululaisista ei ollut kykenemätön hymyilemään tai tunnistamaan hymyn aiheuttamia tunteita, joten hymyilyyn ja nauramiseen ei paneuduttu sen enempää. Silmiin katsomisen jätin ensimmäisen tuokion jälkeen pois, koska huomasin sen sujuvan esikoululaisilta hyvin.

Opinnäytetyöprosessin lopussa jäljelle jäi Kauppilan (2006) luettelosta muokattu, harjoitteisiin valitut, lapsille tärkeät sosiaaliset taidot:

1. Toisten auttaminen
2. Muu toisten huomioon ottaminen
3. Liittyminen leikkeihin
4. Ilmaisutaidot
5. Jakaminen ja yhteistyö
6. Ristiriitatilanteesta selviäminen
7. Positiivisten asenteiden osoittaminen
8. Tunteiden ilmaiseminen

6 TOIMINTATUOKIOT

Sosiaalisten taitojen vahvistamiseksi pidettiin neljä (4) toimintatuokiota. Tuokion pituudeksi oli suunniteltu tunti, joinakin kertoina pidempään johtuen ruokailun alkamisesta. Pidempinä kertoina toimintaa rytmitettiin niin, että lapset pääsivät välillä liikkumaan ja istumiseen tulisi taukoja. Tuokioiden yhteenlaskettu aika tunteina oli 6 tuntia, joten 45 minuutin tuokioina toteutukseen olisi mennyt kahdeksan (8) kertaa. Näin ollen oli perusteltua pitää vain neljä tuokiota, lisäksi päiväkodin puolelta toivottiin tiivistä toteuttamista heidän omien aikataulujensa helpottamiseksi.

Menetelminä käytettiin mm. piirtämistä, näyttelemistä ja leikkimistä. Sosiaalisia taitojen harjoitteissa on ensin sanallisesti kuvattu puutteellisen sosiaalisen taidon suoritus, jonka jälkeen lapset ovat itse saaneet löytää sosiaalisesti taitavamman ratkaisun. Lapset tunnistavat näin paremmin sosiaalisia taitoja, kun esitetään puutteellinen taito ja sen jälkeen tavoiteltava sosiaalisen taidon taso. (Kauppila 2006, 138.) Lähteinä tehtäviin käytettiin runsaasti erilaista materiaalia sekä varhaiskasvatusopintojen tuomaa ammatillista näkemystä.

Tuokiot sujuivat sovitusti päiväkotiki Ankkurin esikoululaisten omassa luokkahuoneessa. Tila oli pieni, joten se rajoitti fyysistä toimintaa huomattavasti. Kaksi ensimmäistä tuokiota keskittyi omien ja muiden tunteiden ymmärtämiseen ja tunnetaitoihin. Kolmas tuokio keskittyi toisten huomioon ottamiseen ja yhteistyöhön. Neljännen tuokion aihepiirinä oli luonteva yhdessäolo.

6.1 Ensimmäinen tuokio: tunteiden ymmärtäminen

Ensimmäisen tuokion tavoitteena oli saavuttaa lasten omien sekä toisten tunteiden ymmärtäminen ja nimeäminen, ja sopivien reagoititapojen harjoittelu, sekä perustunne-korttien valmistus.

Ensimmäisen tuokion alussa ryhmänjohtajat auttoivat jakamalla tarvikkeet kaikille lapsille. Tuokio aloitettiin esittelyllä niin, että jokainen kertoi etunimensä lisäksi yhden pitämänsä asian. Kaikki lapset keksivät miellyttävän asian helposti ja tunnelma oli alusta asti rento. Esittelykierroksen jälkeen siirryttiin perustunteiden käsittelyyn. Lapsille oli jaettu perustunteet sisältävä paperi, josta valittiin yksi tunne kerrallaan keskustelun aiheeksi. Keskusteluissa mietittiin, miltä ja missä kehonosassa eri tunteet tuntuvat, mitkä asiat aiheuttavat tunteita ja miten tunteisiin voi reagoida. Tuokion rytmitystä oli pohdittu niin, että keskusteluun ja pohdintaan tulisi taukoa tunnekorttien askartelusta. Lapset leikkasivat kartongista haluamansa värisen taustan kullekin tunteelle, ja liimasivat tunnekuvan kiinni kartonkiin. Askartelu tapahtui aina yhden tunteen käsittelyn jälkeen niin, että ensin keskusteltiin tunteesta ja sen jälkeen askarrettiin kyseiseen tunteen kortti. Kortin valmistuttua siirryttiin seuraavan tunteen käsittelyyn. Ensimmäisen tuokion aikana saatiin kaikki kortit valmiiksi ja keskusteltua.

Tuokion tavoitteet täyttyivät osittain. Lapset nimesivät ja tunnistivat tunteita hyvin, ja osasivat tunnistaa fyysisiä eleitä, jotka ilmaisivat tunteita. Keskustelua syntyi laajasti koskien mm. tunteiden syntyä ja kokemista. Lasten keskustelu tunteista oli niin syvällistä ja hedelmällistä, että tietoisesti päädyin ratkaisuun jättää reagoititavat toisten tunteiden käsittelyyn toiseen kertaan.

6.2 Toinen tuokio: tunteiden käsittely ja ilmaiseminen

Toisen tuokion teemana oli tunteiden käsittely ja ilmaiseminen. Tuokion tavoitteeksi asetin tunteiden ilmaisutaidon harjoittelun. Tunteiden ilmaisuun sisältyy ymmärrys tunteesta ja sen ilmaiseminen niin, että muut ymmärtävät fyysisten ja sanallisten viestien perusteella tunteen. Lisäksi tavoitteeksi asetin positiivisen tunnetilan kokemisen.

Toinen tuokio alkoi myös esittelykierroksella, koska mukana oli muutama edelliskerralta puuttunut lapsi. Tällä esittelykerralla jokainen kertoi oman etunimensä lisäksi yhden mieleen

tulevan tunteen. Edellisellä kerralla poissaolleille jaettiin perustunne-paperi, jonka he voivat askarrella tunnekorteiksi myöhemmin oman lastentarhanopettajansa kanssa.

Tuokiossa käytettiin aiemmin tehtyjä tunnekortteja, joista jokainen sai valita haluamansa ja esittää siitä pantomiimia. Muut lapset arvailivat, mikä tunne oli kyseessä. Pantomiimi muutettiin tunteen arvauksen jälkeen näytelmäksi, jonka avulla pohdittiin syitä ja seurauksia tunteesta. Näyttelemällä lapset harjoittelivat anteeksipyytämistä, lohduttamista, toisen tukemista ja välittämisen näyttämistä. Näytelmät muotoutuivat aina lasten ehdotusten ja yhteisen keskustelun pohjalta.

Näytelmien jälkeen siirryttiin taukojumppana peili-improvisaatioon. Rauhallisen musiikin tahtiin lapset toimivat pareina, joista toinen oli ensin johtaja ja toinen seuraaja. Johtaja teki rauhallisia liikkeitä käyttäen apunaan koko kehoaan sekä ilmeitään, seuraajan tuli matkia hyvin tarkasti näitä liikkeitä. Jonkin ajan kuluttua pariin roolit vaihdettiin.

Lopuksi keskustelin lasten kanssa hyvästä olosta ja sen merkityksestä itselle, sekä keinoista tehdä muille hyvä olo. Viimeisenä toimintona suoritettiin kehujono, jossa yksi lapsi asettui istumaan tuolille ja muut lapset yksitellen kuiskasivat jonkin positiivisen asian tuolilla istujalle. Kaikkien lasten mielestä tuntui hyvältä olla kehuttavana.

Tuokion tavoitteet toteutuivat, lapset käsittelivät tunnetiloja monipuolisesti ja syvällisesti. Näytelmän avulla lapset harjoittelivat erilaisten tunteiden ilmaisua ja tilanteeseen sopivia tapoja reagoida toisten tunteisiin. Lasten reaktioiden mukaan keskusteltiin esimerkiksi toisten peloille nauramisesta, joka nousi esiin erään lapsen näytellessä pelkäävänsä lastenohjelmia. Tilanteesta nousi esiin hyvä keskustelu ja oivalluksia ihmisten erilaisista peloista ja niiden syistä. Eri tunteiden syitä ja seurauksia pohdittiin paljon, sekä ystävällistä tapaa reagoida toisten tunteisiin. Lasten kanssa keskustelussa nostettiin esiin myös toiminnan moraalinen kanta; onko viha väärin? Oli hienoa seurata, miten hienosti lapset oivalsivat tekojen olevan väärin, tunteiden sen sijaan sallittuja.

6.3 Kolmas tuokio: yhteistyö ja toisten huomioiminen

Kolmannen tuokion tavoitteena oli tarinan kuuntelun ja ymmärtämisen lisäksi yhteistyö ja toisten huomioon ottaminen.

Kolmannen tuokion aluksi näytin ryhmälle isoa paperisydäntä ja keskustelimme, mitä sydän symbolisoi. Lasten mielestä sydän kertoo tunteista, rakkaudesta ja sielusta. Kerroin tarinan oppilaasta, joka aluksi oli erittäin innokas koulussa kävijä, mutta muiden oppilaiden käytöksen takia tämän sydän särkyi pala palalta. Revin tarinaa kertoessani palasen sydäimestä ja tiputin lattialle. Tarinaa seurattessaan lapset havainnoivat sydämen särkymistä. Lopulta jäljellä oli enää pieni palanen kädessäni, ja kysyin, miten ryhmän mielestä tilanteen voisi korjata. Lapset ehdottivat asioita, jotka voisivat korjata tilannetta, kuten anteeksi pyytämisen, oppilaan pyytämisen leikkiin tai ryhmätyöhön mukaan ja oven auki pitäminen. Lapsilta tuli paljon ehdotuksia tarinan tilanteisiin liittyen, miten voisi toimia paremmin toista huomioivalla tavalla. Särjetyn sydämen korjaamiseksi ehdotettujen toimenpiteiden keskustelemisen jälkeen annoin lapsille liimaa ja kartongin, johon palaset voisi liimata. Yhteistyötä tekemällä lapset saivat sydämen koottua, tosin ei alkuperäisen näköiseksi tai kokoiseksi. Kartonkiin piirsin mallin avulla ”vanhan, ehjän” sydämen muotin, jotta lapset näkivät konkreettisesti muutoksen paperisydämessä. Keskustelimme ryhmän kanssa tekojen vaikutuksesta toisiin ihmisiin ja lopuksi mietimme myös, mitä uutta särjetty sydän on voinut oppia. Lapset nostivat esiin tässä vaiheessa, että särjetty sydän on oppinut ymmärtämään ja olemaan kiusaamatta muita. Sydän liimattiin vahvalle kartongille, jonka lastentarhanopettaja laitoi seinälle muistuttamaan lapsia tekojen vaikutuksesta, mutta myös kaikista mahdollisuuksista, joita voimme itse valita.

Lopuksi lapset piirsivät tarinan sarjakuvapohjaan, jonka lastentarhanopettaja oli kopioinut esikoulun oppimateriaalista ja jota lapsiryhmä oli ennenkin käyttänyt. Pohjassa oli kolme erimuotoista ruutua: ensimmäinen ruutu kertoi alkutilanteen, keskimmäiseen ruutuun piirrettiin mitä sitten tapahtui ja kolmas, viimeinen ruutu kuvasi lopputilannetta. Tuokion jälkeen havainnoimme yhdessä lastentarhanopettajan kanssa lasten piirustuksia. Kaikki olivat ymmärtäneet tarinan juonen ja saaneet kuvattua sen.

Viimeisenä harjoituksena oli yhteistyötehtävä, jossa oli korjattava rikkoutunut auton rengas. Ryhmän oli sanallisesti ohjattava auton korjaajaa, joka yritti silmät sidottuina sijoittaa ehjän renkaan oikeaan paikkaan.

Kolmannelle tuokiolle asettamani tavoitteet täyttyivät. Yhteistyö toteutui sekä ryhmän kootessa sydäntä, että omassa harjoituksessaan. Sydämen kokoaminen oli yllättävän vaikea tehtävä, johon kului aikaa oletettua enemmän. Toisaalta, olisin saanut harjoituksen päättymään nope-

ammin kokoamalla itse sydämen, mutta koin sen olevan tunnin tavoitteen vastaista. Lapset saivat yhdessä tehden koota omannäköisen sydämen. Kaikki lapset osallistuivat toimintaan sen kaikissa vaiheissa.

6.4 Neljäs tuokio: luonteva yhdessäolo

Neljännän tuokion teemana oli luonteva yhdessäolo. Tavoitteena oli lasten taitojen vahvistaminen ristiriitatilanteiden ratkaisemiseksi, yhdessä leikkiminen eri kokoonpanoilla ja jakaminen. Tunnin tehtävät oli suunniteltu toteutettavaksi päiväkodin nukkuma/leikki-tilassa, joka oli tilavampi kuin esikoululaisten oma luokka.

Aluksi ryhmä lähti Taikamatto-seikkailulle. Tilan lattialle oli tuotu räsymatto, johon lapset mahtuivat seisomaan hyvin. Taikamaton sääntönä oli, että vain kaksi lasta sai liikkua kerrallaan tai muuten matto ”tipahtaisi taivaalta alas”, eikä maton reunojen yli saa missään nimessä astua. Taikamaton lentäessä kerroin tarinaa alla näkyvistä maisemista ja erilaisista määränpäävaihtoehtoista, jotka näkyivät Taikamaton eri päistä. Lasten piti valita, kumpaa nähtävyyttä he halusivat mennä katsomaan (eli kumpaan päähän Taikamattoa he siirtyisivät) ja siirtyä valitsemaansa päähän. Taikamatolla liikkuessaan he joutuivat harjoittelemaan yhdessä toimimista, mutta myös jakamista: kaikki lapset eivät mahtuneet ihailemaan samaa nähtävyyttä. Taikamatolla sai liikkua vain kaksi lasta kerrallaan, joten neuvotteluja käytiin vuoroista ja paikoista. Jokaisesta määränpäästä lapset saivat erilaisia matkamuiistoja (värikyniä, kumeja, liimapuikkoja jne.), tarkoituksena antaa eri tavaroita Taikamaton eri päähän sijoittuneille lapsille. Tämä tietenkin herätti ristiriitoja toisten saadessa kaksi pientä klemmariä, kun toiset saivat jotain kivempää. Jakamiseen johdattelun jälkeen lapset jakoivat matkamuiistonsa valitsemallaan tavalla, pyrkien kaikkien tyytyväisyyteen.

Taikamaton jälkeen lapset saivat palata maanpinnalle, istumaan penkille seinän viereen. Seuraavaksi oli vuorossa toisten leikkiin liittymisen harjoittelu. Aluksi käytiin läpi leikkimisen pelisääntöjä ja lasten käsityksiä siitä, miten leikkiin olisi hyvä liittyä. Lapset saivat yhdessä keksiä leikin aiheen, jonka yksi lapsi aloitti. Jäljellä olevien kanssa mietittiin, minkälainen hahmo siihen voisi seuraavaksi liittyä ja valittiin, kuka hahmoa esittää. Päätöksen jälkeen lapsi sai liittyä aloitettuun leikkiin. Kierroksia tehtiin niin kauan, että jokainen lapsi oli mukana leikissä ja lopulta kaikki lapset leikkivät sekä fyysisesti että aiheellisesti laajalle alueelle levinnyttä leikkiä.

Lasten annettiin pieni hetki leikkiä, jonka jälkeen oli loppurentoutuksen vuoro. Lapset makasivat mahallaan lattialla, pää tyynyillä, hiljaa rauhoittuen. Ensin luin loppurentoutuksen, jonka tavoitteena oli saada lapset rauhoittumaan viimeistä rentoutusta varten. Jälkimmäisen rentoutuksen tavoitteena oli antaa lapsille positiivinen kokemus rauhallisesta fyysisestä kosketuksesta. Tämän harjoituksen toteutin yhdessä lastentarhanopettajan kanssa, rauhallisen musiikin soidessa, piikikkäällä lasten pikkupallolla. Kummallakin oli pallo, jolla hieroimme lasten selkää, hartioita ja jalkoja hetken aikaa. Musiikin soidessa ehdimme hieroa jokaisen lapsen muutama kertaan.

Rentoutuksen lopuksi kysyin lasten mielipidettä tuokioista. Suurin osa oli pitänyt niistä kokonaisuudessaan, jostakin harjoituksista tuli eriäviä mielipiteitä. Pääasiassa lapset olivat tyytyväisiä tuokioiden sisältöön ja ohjaukseen.

Neljännän tuokion tavoitteet täyttyivät. Lapset jakoivat ”matkamuuistoja” parhaaksi katsomallaan tavallaan, ja ristiriitatilanteiden tullessa niistä keskusteltiin ja opeteltiin yhdessä ratkaisun hakemista. Lapsilta löytyi paljon järkeviä ajatuksia ja tietoa, tosin tilanteen ollessa ”kuumimmillaan” ei niitä tietoja usein ehdi prosessoida ennen toimintaa. Taikamatto-harjoituksen aikana lapset saivat eläytyä tarinaan ja käyttää mielikuvitustaan, joka oli selvästi ryhmän lapsille mieluinen asia. Tuokion teema ”luonteva yhdessäolo” toteutui hienosti lasten keksiessä mitä mielikuvituksellisimpia osia yhteisleikkiin. Piilotavoitteena leikki-harjoituksessa olikin, että lapset saisivat käyttää luovuuttaan ja leikin sisältöä ei rajoiteta, ellei kyseessä ole aivan sopimaton teema (mm. väkivaltaisuus).

7 POHDINTA

7.1 Teoriaosuus

Työn rajaus sosiaalisten taitojen osalta oli haastavaa, koska kaikki sosiaalisten taitojen määritelmistä tuntuivat sopivilta ja oli vaikea päättää niiden välillä. Nyt päätöksentekoon vaikutti tietoisuus rajallisesta ajasta. Monissa määritelmissä työn mitoitus olisi kasvanut liian laajaksi omiin resursseihini nähden. Opinnäytetyön aiheen valikoituminen aikaisemmassa vaiheessa

opintoja olisi helpottanut ajankäytön jakautumista pidemmälle aikavälille ja olisin voinut tarkastella laajemmasta näkökulmasta sosiaalisia taitoja. Pidempiaikainen, useamman kerran toiminta olisi mahdollistanut taitojen laajemman tarkastelun ja opetuksen. Teorialähteiden löytyminen oli helppoa ja tarpeeksi luotettavaa ja uutta lähdemateriaalia löytyi runsaasti.

7.2 Toiminnallinen osuus

Havainnoinnin suoritin havainnoimalla ryhmän jäseniä Kauppilan (2006) lasten sosiaalisten taitojen jaottelun pohjalta. Tein havaintoja joka kerralla ja kirjasin ne aina jälkikäteen ylös. Koska kyseessä on kuitenkin toiminnallinen opinnäytetyö, jonka ensisijainen tarkoitus on työelämälähtöisen toiminnan tuottaminen eikä tutkimuksen suorittaminen, tutkimusmenetelmien käyttö voi olla merkitykseltään väljempää. (Vilka & Airaksinen 2003, 56-57.) Aineiston analysoinnissakin voi olla väljyyttä: toiminnallisessa opinnäytetyössä laadullisilla menetelmillä kerättyä aineistoa ei ole aina tarpeen analysoida samoin kuin tutkimuksellisen opinnäytetyön aineistoa. (Vilka & Airaksinen 2003, 57.)

Kuten Tuomi (2007) mainitsee, laadullisilla tutkimusmenetelmillä ei aina haeta yleistettäviä tuloksia, vaan tulokset voivat olla ainutlaatuisia, tiettyä aineistoa koskevia. Opinnäytetyöni tulokset koskevat vain tätä aineistoa, eikä yhden ryhmän toiminnan perusteella voi tehdä johtopäätöksiä yleistettävyydestä.

Lasten kanssa keskusteltiin ja pohdittiin syvällisiä asioita tunteista. Toiminnalle oli suunniteltu raamit ja tilanteessa edettiin lasten pohdintojen ja oivallusten viitoittamaa tietä. Aikatauluutus onnistui mielestäni hyvin, tuokioille oli aina suunniteltu muutama ylimääräinen toiminta jos ryhmä suoriutuisi suunnitelluista tehtävistä nopeammin kuin odotin. Lisäharjoituksia ei tarvittu, päinvastoin kerran tuokion kaikkia tavoitteita ei ehditty täyttää ajan loppumisen takia. Toimintaosio vahvisti vuorovaikutustaitojani sekä lasten että aikuisten kanssa. Lasten sosiaalisten taitojen harjaantumista en pysty todistamaan, mutta Kauppilan (2006) sanoin: ”Sosiaalisten taitojen opettamisesta ovat tutkimusten mukaan hyötynneet kaikki opiskelijat.” Havainnointini perusteella kaikille ryhmän lapsille ei olisi ollut tarvetta sosiaalisten taitojen harjoitteisiin, mutta kaikille toimintatuokioista oli enemmän hyötyä kuin haittaa (Kauppila 2006, 167.)

Opinnäytetyön toiminnallinen osuus oli itselleni helpointa, lapsiryhmän ohjaaminen tuntui luontevalta ja miellyttävältä. Toimintatuokioiden suunnitteluun jouduin käyttämään paljon aikaa, jotta tuokiot olisivat laadukkaita, mutta eivät liian raskaita esikoululaisille. Tuokioihin suunnittelin paljon varamateriaalia aikataulumuutosten varalta, mutta sitä ei tarvinnut käyttää. Tehtäviä tuokioissa ei tehty määrällisesti kovinkaan montaa, tässä opinnäytetyössä keskityttiin lasten äänen kuulemiseen keskustelun muodossa ja siihen kului paljon aikaa. Koen sen olleen hyödyllistä oman oppimiseni kannalta sekä lasten kannalta. Kerätystä materiaalista toivon hyötyväni itse myöhemmin, ainakin osaa olen jo käyttänyt kotona omien lasteni kanssa ja todennut niitä toimiviksi.

7.3 Ammatillinen kasvu

Opinnäytetyön kirjoittamisprosessi on ollut haastavaa. Kirjallisen tuotoksen tekeminen ei ole vahvimpia puoliani, ja opinnäytetyön tekeminen työn ja perheen ohella on vaatinut paljon. Kirjoittaminen on kuitenkin vahvistanut ammattimaisuuttani, koska työelämässä joudun kirjoittamaan asiakkaista koosteita ja raportteja. Tutkimuksellinen ote kirjoittamiseen on tuonut uutta näkökulmaa asioihin ja olenkin oppinut käyttämään lähteitä entistä paremmin. Keskityminen kirjoittamiseen on opettanut itsestäni uusia asioita ja olen huomannut, että en ole pitkäjänteinen kirjoittaja. Tekstin tuottaminen oli projektin alkupuolella todella hankalaa, mutta helpottui ajan myötä. Aikataulutusta suunnittelisin näillä tiedoilla paremmin: varaisin kirjoittamisprosessiin huomattavasti enemmän aikaa ja varaisin mahdollisuuden toteuttaa pidemmälle ajanjaksolle sijoittuvan toiminnan.

Tulevana sosiaali- ja kasvatusalan ammattilaisena ymmärrän nyt paremmin sosiaalisten taitojen moninaisuutta. Opinnäytetyöprosessin aikana olen kasvanut huomaamaan, miten laajasta kentästä on kyse. Kuten Kauppila (2006) kirjoitti, myös omasta mielestäni sosiaalisten taitojen opettamiseen tulisi panostaa entistä enemmän. Taitojen hallinta ei vielä riitä, vaan lasten tarvitsee saada onnistuneita kokemuksia taitojen käyttämisestä omassa ympäristössään. Eri-tyisesti välituntisin olisi hyvä mahdollisuus antaa positiivista palautetta lapsille, jos vain välituntivalvoja olisi mahdollista olla enemmän havaitsemassa tilanteita.

7.4 Aiheita jatkotutkimukselle

Esikoulusta lapset siirtyvät koulumaailmaan, jolloin olisi mielenkiintoista tutkia toimintaan osallistuneita lapsia. Miten sosiaalisten taitojen opettaminen on vaikuttanut koulumaailmaan siirtymiseen ja sinne sopeutumiseen? Parhaimman vertailutuloksen saisi, jos pystyisi jakamaan esikoululaiset kahteen ryhmään, joista toinen osallistuisi sosiaalisten taitojen opetukseen ja toinen ryhmä ei osallistuisi. Lasten taitojen kehittymistä voisi vertailla jo esikoulun aikana. Uuden tutkimuksen voisi toteuttaa samoille ryhmille ja vertailla, miten sosiaalisten taitojen opettaminen on vaikuttanut vielä myöhemminkin.

LÄHTEET

- Dunderfelt, T. 1997. Elämänkaaripsykologia. Lapsen kasvusta yksilön henkiseen kehitykseen. 9. painos. Helsinki: WSOY
- Hirsijärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2009. Tutki ja kirjoita. 19.painos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Kalliopuska, M. 1995. Sosiaaliset taidot. 2.painos. Helsinki: Edita
- Kauppila, R. A. 2005. Vuorovaikutus- ja sosiaaliset taidot. Vuorovaikutusopas opettajille ja opiskelijoille. Helsinki: PS-kustannus.
- Keltikangas-Järvinen, L. 2010. Sosiaalisuus ja sosiaaliset taidot. Helsinki: WSOY.
- (Kerola K., Kujanpää S. & Kallio A. 2013. Ihmiseltä ihmiselle – sosiaaliset taidot. Harjoituksia lapsille, nuorilla ja aikuisille. Helsinki: Opetushallitus.)
- Kerola, K., Kujanpää, S., & Kallio, A. 2013. Tunteesta tunteeseen – ihmismielen tarinat kuvoin ja sanoin. Viitattu 20.3.2015. Opetushallituksen verkkojulkaisu www.edu.fi
- Laine, K. Minä, me ja muut sosiaalisissa verkostoissa. Helsinki: Otava.
- Opetushallituksen www-sivut 2015. Viitattu 5.1.2015. <http://www.oph.fi>
- Perusopetusasetus. 1998. 20.11.1998/852/ 1.luku, 3 §.
- Poikkeus, A-M. 2008. Teoksessa P. Lyytinen, M. Korhonen & H. Lyytinen (toim.) Näkökulmia kehityspsykologiaan. Kehitys kontekstissaan. Helsinki: WSOY.
- Pulkkinen, L. 2002. Mukavaa yhdessä: sosiaalinen alkupääoma ja lapsen sosiaalinen kehitys. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Päiväkoti Ankkurin www-sivut 2015. Viitattu 8.1.2015. <http://paivakotiankkuri.wordpress.com>
- Ritmala M., Ojanen T., Sivén T., Vihunen R. & Vilén M. 2009. Lapsen aika. Helsinki: WSOYpro Oy.
- Salmivalli C. 2005. Kaverien kanssa. Vertaissuhteet ja sosiaalinen kehitys. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Tuomi, J. 2007. Tutki ja lue. Johdatus tieteellisen tekstin ymmärtämiseen. Helsinki: Tammi
- Vilka, H. & Airaksinen, T. 2003. Toiminnallinen opinnäytetyö. Helsinki: Tammi.

LIITE 1

Hyvät huoltajat!

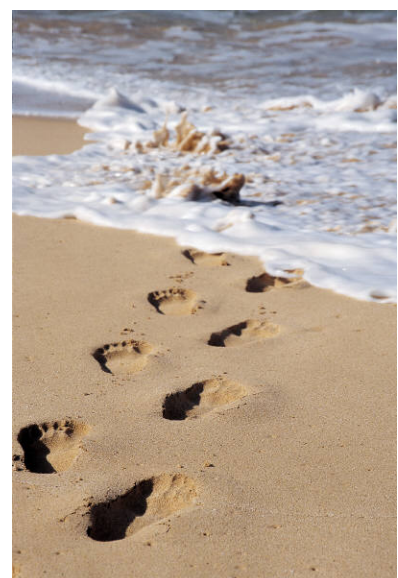
Olen sosionomiopiskelija Satakunnan ammattikorkeakoulusta ja teen opinnäytetyötäni esikoululaisten sosiaalisten taitojen vahvistamisesta. Siihen liittyen ohjaan toimintatuokioita päiväkotiki Ankkurin esikoululaisille kevään aikana.

Tarvittaessa lisätietoa saat sähköpostitse:

hennariika.rosenqvist@student.samk.fi

Terveisin

Hennariikka Rosenqvist

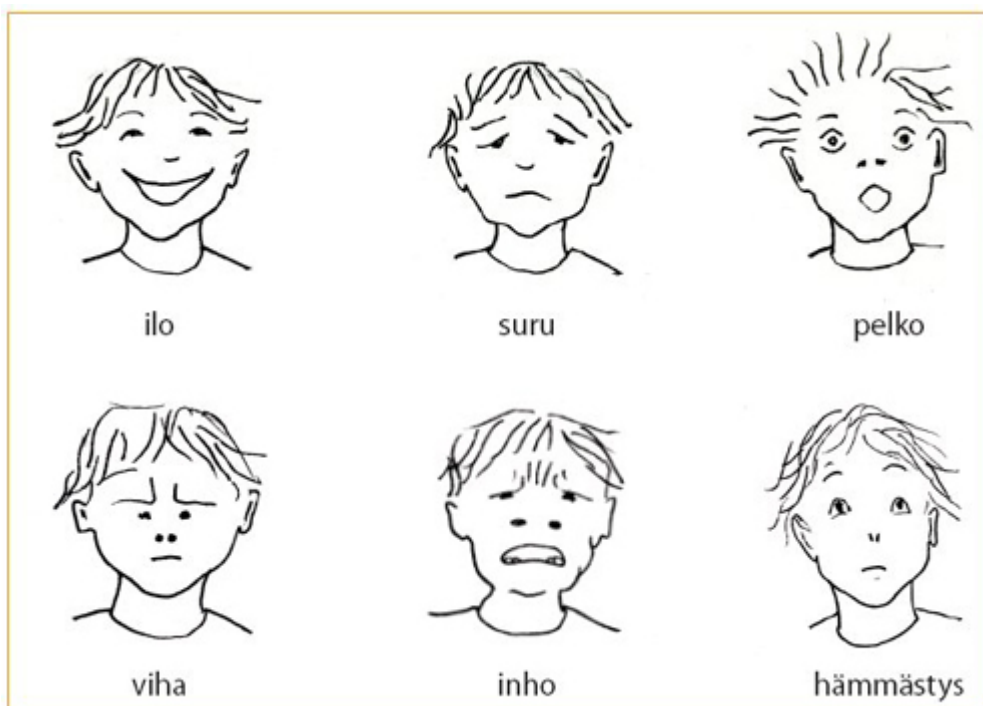
Hennariikka Rosenqvist

**ESIKOULUIKÄISTEN LASTEN
SOSIAALISTEN TAITOJEN
VAHVISTAMINEN TOIMINNALLISIN
MENETELMIN**

Tunnekortit

- **Tavoitteena:** herättää ajatuksia tunteista: miten me kaikki koemme eri tunteita ja miten me myös aiheutamme toisille erilaisia tunteita.
- Käydään läpi perustunteet, joita ovat ilo, suru, pelko, hämmästys, viha, inho. Tunteet käsitellään yksitellen ja lapsilla on mahdollisuus arvata, mikä tunne on kyseessä.
- Jokaisen kuvan kohdalla keskustellaan: mistä tunnistaa ko. tunteen (silmät, suu, hiukset, kulmakarvat, vartalon asento jne.), missä ja miltä tunne tuntuu. Mikä on voinut aiheuttaa toiselle tai itselle ko. tunteen, onko tunne hyvä/paha, väärä/oikea, miten toisen tunteeseen voi reagoida, mitkä ovat oikeita ja vääriä tapoja toimia tunteen vallassa (esim. vihaisena lyöminen on väärin).
- Lapset saavat itse päättää minkä värisen kortin haluavat kullekin tunteelle, silmät kiinni voi miettiä minkä värinen ko. tunne on. Ilmekuvat liimataan värilliseen kartonkiin vahvistamaan tunteen ymmärtämistä. Värien kautta keskustelua jokaisen yksilöllisestä kokemuksesta tunteissa.
- Tarvitaan päiväkodista eri värisiä kartonkeja, liimaa ja saksia.

Kuvan lähde: Opetushallitus. Tunteesta tunteeseen – ihmismielen tarinat kuvin ja sanoin

Tunnekortti-näytelmä

- **Tavoitteena:** vahvistaa tunneilmaisua ja löytää ratkaisumalleja paremmin toimivilla keinoilla.
- Pantomiiamia aiemmin tehdyillä perustunne-korteilla, jota jatketaan näytelmänä.
- Jokainen lapsi saa valita itselleen tunteen, jota näyttelee ilman sanoja käyttäen apunaan ilmeitä ja eleitä. Kun toiset lapset ovat keksineet kyseessä olevan tunteen, jatketaan pohdiskelua: mikä on voinut aiheuttaa tunteen? Ehdotuksista valitaan mieluisin ja sen esittäjä saa mennä näyttelemään tilanteen, esimerkiksi vihaisuus on voinut aiheutua haukkumisesta – näytellään haukkuminen ja tunnereaktio. Tämän jälkeen keskustellaan vielä tilanteesta, mikä on voinut johtaa haukkumiseen ja yritetään ratkaista ongelmaa. Näytelmään tulee uusia näyttelijöitä aina lasten ehdotusten mukaan ja tilanne lopetetaan aina ratkaisuun siitä, miten ko. tunnetta kokeva ihminen pitäisi kohdata (esimerkiksi surullista lohduttaa, vihaiselta anteeksipyyttäminen).
- Lasten reaktioiden perusteella on hyvä keskustella esiin nousevista asioista, esimerkiksi toisten peloille nauramisena.

Kehujono

- **Tavoitteena:** positiivisen palautteen antaminen ja vastaanottaminen.
- Yksi lapsi asettuu tuoliin istumaan, loput kuiskaavat yksitellen yhden positiivisen asian tuolissa istuvalle.
- Keskustelussa avataan, miltä tuntuu olla kehuttavana sekä sitä, miten pienillä teoilla ja sanoilla voimme tehdä toisen olon paremmaksi / huonommaksi.

Peili-improvisaatio

- **Tavoitteena:** vahvistaa vuorovaikutusta ja tutustuminen toisen kehonkieleen.
- Lapset tekevät pareittain liikesarjoja rauhallisen musiikin tahtiin. Toinen parista on ensin johtaja, joka määrää liikkeitä. Toinen on seuraaja, joka matkii liikkeitä identtisesti.
- Tavoitteena on pyrkiä tavoittamaan toisen tunnetila ja eleet, jolloin voi pohtia omaa sanatonta viestintää.

Särjetty sydän – tarina

- **Tavoitteena:** toisten huomioon ottaminen ja hyväksyminen.
- Materiaalina tarvitaan paksu kartonki pohjaksi taululle, punaista paperia sydämeiksi sekä liimaa.
- Tarina: Oppilas (lapset saavat keksiä nimen), joka on hyväsydäminen ja innokas koulussa kävijä. Tekee parhaansa tunneilla ja läksyjen kanssa, auttaa muita, kuuntelee tunnilla ja on kohtelias. (Oppilaan toimintaa voi kuvata tarkemmin tai toimintaa muuttaa.) Toiset oppilaat eivät kuitenkaan kohtelee häntä kovinkaan hyvin vaan kiusaavat, kieltäytyvät osallistumasta hänen ryhmätöihinsä, jakamasta tavaroita hänen kanssaan tai auttamasta häntä. (Asioita voi keksiä lisää.)
- Jokaisen negatiivisen toimintatavan kohdalla revi palanen sydäntä rikki ja anna palan tippua lattialle.
- Lopuksi sydän korjataan: toimintoja jotka korjaavat sydäntä ovat mm. anteeksipyyntö, auttaminen, ryhmään ottaminen, tavaroiden jakaminen (lapset saavat itse keksiä asioita!).
- Korjaa sydäntä joko sitä mukaa kun lapset keksivät korjaavia asioita, tai lopuksi lapset saavat ryhmänä sommitella sydämen ehjäksi.

Rengasrikko

- **Tavoitteena:** yhteistyötaitojen vahvistaminen ja harjaantuminen.
- Materiaalina tarvitaan piirretty auto, kaksi rengasta (esim. pyöreitä magneetteja, pulonkorkkeja sinitarralla, pyöreitä paperinpaloja nastalla), huivi silmien sitomiseen.
- Yksi ryhmän jäsenistä on autonkorjaaja, hän yrittää silmät sidottuina laittaa renkaat oikealle paikalle. Muut ryhmän jäsenet neuvovat häntä sanallisesti toimimaan, jotta autonkorjaaja saisi renkaat mahdollisimman nopeasti oikeille paikoille.

Taikamatto

- **Tavoitteena:** yhteistyötaidot, jakaminen, ratkaisut ristiriitatilanteessa (sekä oman kiinnostuksen/tarpeen mukaan maantietouden lisääminen).
- Materiaalina räsymatto tai pitkä penkki.
- Taikamatto kulkee ympäri maailmaa, lapset kyydissään. Matolla saa liikkua vain kaksi lasta kerrallaan, eikä maton reunan yli saa astua.
- Tarkoituksena on, että lapset jakautuvat valintojensa mukaan eri päihin auttamalla toisiaan liikkumaan maton sisällä. Tarinan kuvaillessa alla näkyviä maisemia (todellisia tai kuvitteellisia), voi valintakysymykset tehdä nähtävyyksien mukaan (esim. Pariisissa Eiffel-torni vai Louvren taidemuseo) tai paikkojen mukaan (esim. lähteekö Taikamatto Ranskaan vai Kiinaan).
- Lapset joutuvat sopimaan, kuka liikkuu mihinkin kohtaan mattoa ja milloin, jotta kaikki pääsevät haluamaansa päähän mattoa.
- Jakamisen harjoittelua voi toteuttaa erilaisilla tavaroilla, joita luokkahuoneesta löytyy, tai esimerkiksi muilla eriarvoisuutta korostavilla tavaroilla (toisille karkkia, toisille raa'at perunat). Harjoituksen tarkoituksena on opettaa jakamista, joten tavaroita tms. on jaettava sen verran, että jokaisella on mahdollisuus saada kaikkia.

Yhteisleikki

- **Tavoitteena:** harjoitella leikkiin liittymistä ja isossa ryhmässä leikkimistä.
- Lapset saavat keksiä leikin, jonka aloittaa yksi henkilö. Loput keksivät leikkiin uuden hahmon, jonka rooliin he valitsevat yhden keskuudestaan. Valittu liittyy leikkiin kysymällä luvan jo leikissä olevilta. Leikkiä laajennetaan niin kauan, että kaikki ovat päässeet mukaan leikkiin.